

บทที่ 4

โครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และการผลิตทางการเกษตร

บทนี้ได้พิจารณาสภาพโดยทั่วไปของพื้นที่ศึกษา ทางด้าน สภาพทางสังคม เศรษฐกิจ และการผลิตการเกษตรของครัวเรือนเกษตรกร เพื่อแสดงถึงโครงสร้างอาชีพ รายได้ และทรัพยากรของครัวเรือน

ลักษณะทั่วไปของพื้นที่ศึกษา

จังหวัดเชียงใหม่มีอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจประมาณร้อยละ 8.1 ต่อปี และมีรายได้เฉลี่ยต่อหัวของประชากร 36,976 บาท/คน/ปี ซึ่งสูงเป็นอันดับหนึ่งของภาคเหนือ ในขณะที่เขตรอบนอกนั้นยังมีรายได้ต่ำมาก คือ 6,000 บาท/คน/ปี ภาคเกษตรกรรมยังคงมีสัดส่วนในผลิตภัณฑ์มวลรวม (GPP) ของจังหวัดเชียงใหม่สูงเป็นอันดับหนึ่ง แต่มีการขยายตัวลดลงดังจะเห็นได้จากสัดส่วนผลิตภัณฑ์มวลรวมของภาคเกษตรกรรมในจังหวัดเชียงใหม่ ลดลงจาก 15.7 ในปี 2532 เหลือ 10.0 ในปี 2537 (สำนักงานสถิติจังหวัดเชียงใหม่, 2539)

อำเภอแม่ริมซึ่งเป็นอำเภอที่ศึกษานั้นตั้งอยู่ทางทิศเหนือของจังหวัดเชียงใหม่ ห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 16.5 กิโลเมตร มีทางหลวงหมายเลข 107 ตัดผ่าน ห่างจากทิศตะวันตกของลำน้ำปิงประมาณ 3.2 กิโลเมตร ทิศเหนือติดอำเภอแม่แตง ทิศใต้ติด อำเภอเมือง ทิศตะวันออกติด อำเภอสันทราย ทิศตะวันตกติดอำเภอสะเมิง มีพื้นที่ทั้งหมด 495.11 ตารางกิโลเมตร สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 324.00 เมตร (รูป 4.1) (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2538)

การเกษตรในพื้นที่อำเภอแม่ริมได้รับการสนับสนุนจากกรมส่งเสริมการเกษตรในด้าน บุคคลากร วิชาการ งบประมาณ โครงการต่างๆ และการรับซื้อผลผลิต นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานของรัฐและเอกชนมาให้การสนับสนุนในด้าน บุคคลากร วิชาการ บังคับการผลิต ในลักษณะให้เชื่อ และหักคืนภายหลังตามโครงการต่างๆ และการรับซื้อผลผลิต

โครงสร้างพื้นฐาน : การคมนาคมของอำเภอแม่ริมค่อนข้างสะดวก มีถนนคอนกรีตชั้นหนึ่ง ถนนลาดยาง ถนนคอนกรีตเสริมไม้ไผ่ ถนนลูกรัง และถนนดินในหมู่บ้าน แต่มีพื้นที่ใน 3 ตำบล ที่การเดินทางไม่สะดวกในช่วงฤดูฝน เนื่องจากเป็นพื้นที่ลาดชันมักชำรุดเสียหายจากการกัดเซาะของน้ำ พื้นที่ส่วนใหญ่ใน อำเภอแม่ริมมีประปา โทรศัพท์ ไฟฟ้า และมีบริการไปรษณีย์ โทรเลขเกือบทุกหมู่บ้าน

อำเภอแม่ริมมีพื้นที่รับน้ำชลประทาน 7 ตำบล และไม่ได้รับน้ำชลประทาน 4 ตำบล สำหรับแหล่งน้ำธรรมชาตินั้นพบว่าแม่น้ำไหลผ่าน 5 สาย และลำห้วยที่เป็นต้นกำเนิดของลำน้ำต่างๆ นอกจากนี้ยังมีแหล่งน้ำที่สร้างขึ้นมาเพื่อการเกษตรและการบริโภคอีก 9 แห่ง

ประชากรและอาชีพ : อำเภอแม่ริมแบ่งออกเป็น 11 ตำบล 83 หมู่บ้าน มีประชากรทั้งสิ้น 73,129 คน เป็นชาย 37,701 คน เป็นหญิง 35,428 คน ซึ่งเป็นประชากรในวัยแรงงาน (ช่วงอายุ 18-50 ปี) ทั้งหมด 55,616 คน เป็นชาย 18,516 คน หญิง 37,100 คน ครัวเรือนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม (8,171 ครัวเรือน) มีพื้นที่ถือครองเฉลี่ยครัวเรือนละ 3-5 ไร่ พืชหลักที่สำคัญได้แก่ข้าว ถั่วเหลือง ไม้ผล และพืชผัก อาชีพรอง คือ รับจ้าง ได้แก่ งานก่อสร้าง และงานโรงงานอุตสาหกรรม 120 โรงงาน รองรับแรงงานได้ทั้งหมด 1,135 คน ชาย 662 คน และหญิง 473 คน (สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดเชียงใหม่, 2540)

ภูมิอากาศ : จากสถิติในรอบ 30 ปี (พ.ศ. 2504-2533) อุณหภูมิสูงสุดวัดได้ 3.7 องศาเซลเซียสในเดือนมกราคม อุณหภูมิสูงสุดวัดได้ 41.3 องศาเซลเซียสในเดือนเมษายน ความชื้นไม่ต่ำเกินไป แต่ฤดูฝนมีความชื้นสูง ฤดูหนาว มีน้ำค้าง ปริมาณฝนตกต่อปีประมาณ 1,260 มม. ปริมาณน้ำฝนมากที่สุดและตกนานที่สุดในเดือนสิงหาคม 236.0 มม. และ 22.6 วัน จำนวนฝนตกทั้งปีเฉลี่ย 117.5 วัน (ศูนย์อุตุนิยมวิทยาภาคเหนือ)

พื้นที่ศึกษาประกอบไปด้วย ตำบลจี้เหล็ก (หมู่บ้านสันคะยอม จี้เหล็กหลวง ดันขาม จี้เหล็กน้อย และปากทางสะดง) เป็นตัวแทนพื้นที่ราบใกล้เมือง และ ตำบลโป่งแยง (หมู่บ้านปางไคร้ และผานกกก) เป็นตัวแทนพื้นที่สูงไกลเมือง

ตำบลจี้เหล็ก

พื้นที่ในตำบลจี้เหล็กมีลักษณะเป็นที่ราบมีแม่น้ำปิงไหลผ่านในบางพื้นที่ ซึ่งก่อให้เกิดอาชีพนอกเกษตรแก่เกษตรกรในพื้นที่ใกล้เคียง เช่น การรับจ้างตัดทราย ทำงานประดิษฐ์ประเภทตุ๊กตาขี้ทรายซึ่งใช้ทรายจากแม่น้ำปิง แต่ในด้านการทำเกษตรไม่ได้ใช้ประโยชน์จากแม่น้ำปิงมากนักเนื่องจากเกษตรกรในพื้นที่ส่วนใหญ่อาศัยน้ำจากระบบชลประทานแม่แตง ประชากรใน ตำบลจี้เหล็กมีไฟฟ้าใช้ทุกหลังคาเรือน ส่วนระบบประปาเป็นลักษณะของประปามูลบ้านซึ่งมีในบางพื้นที่และบางครัวเรือน หรือมีเพียงในสถานที่ราชการ เช่น โรงเรียน และสถานีอนามัยเท่านั้น ประชาชนส่วนใหญ่จึงใช้น้ำจากบ่อบาดาล และซื้อน้ำดื่มเพื่อบริโภค เส้นทางคมนาคมผ่านหมู่

บ้านหรือเส้นทางหลักของหมู่บ้านส่วนใหญ่เป็นถนนคอนกรีตเสริมไม้ไผ่ สำหรับการสื่อสารนั้นปรากฏว่า มีเพียง ร้อยละ 40 ที่มีโทรศัพท์ใช้

ประชากรในชุมชนส่วนใหญ่เป็นชนพื้นเมือง ในบางหมู่บ้านมีการอพยพมาจากต่างอำเภอกว่าครึ่งหมู่บ้าน ประชากรในหมู่บ้านที่ยังคงประกอบอาชีพเกษตรมีไม่ถึง ร้อยละ 50 ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมดในหมู่บ้าน ในบางหมู่บ้านเหลืออยู่เพียง ร้อยละ 20 เท่านั้น ซึ่งส่วนใหญ่มีสาเหตุจากเกษตรกรไม่มีที่ดินทำกิน

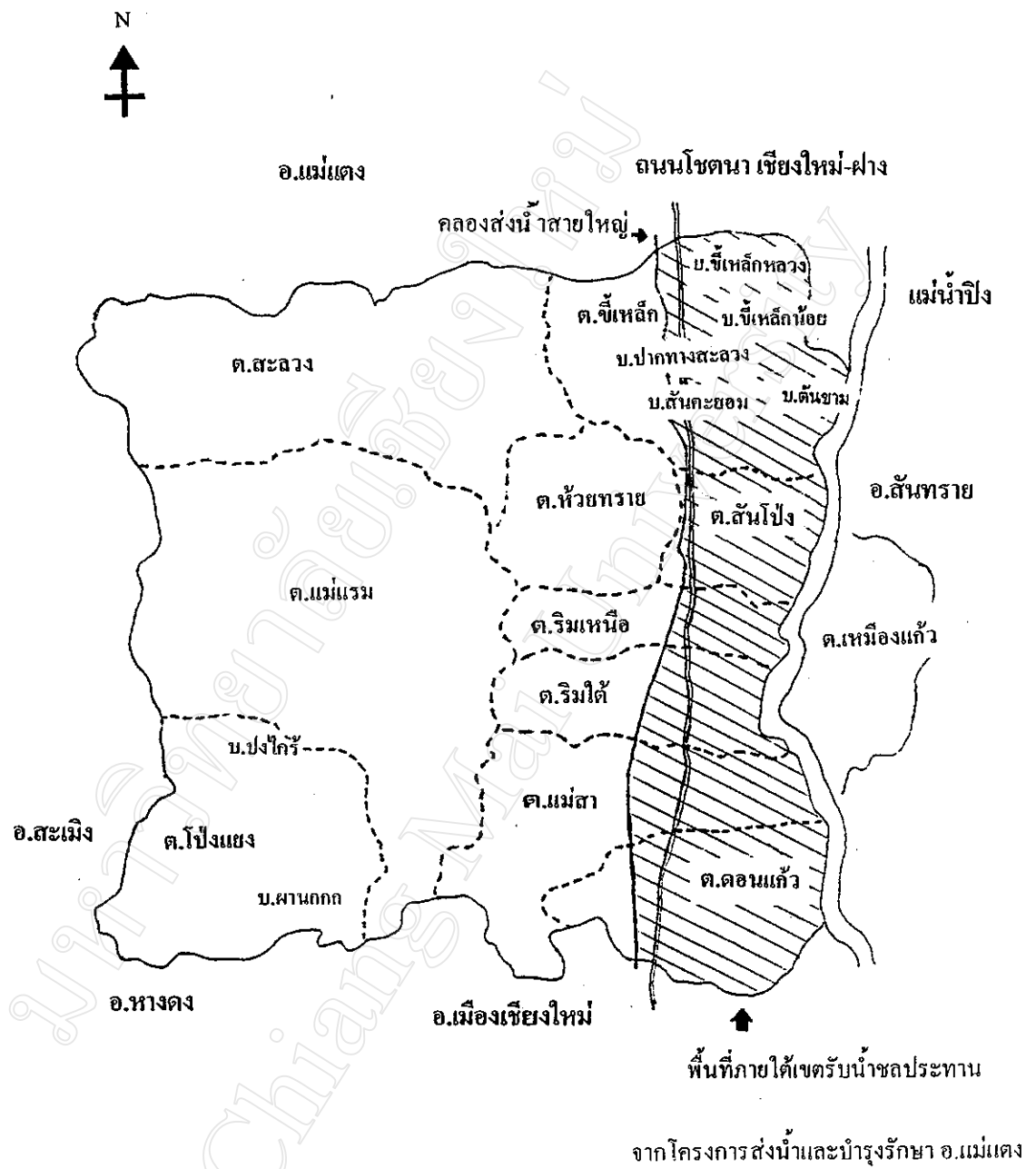
ตำบลจีเหล็กอยู่ใกล้ตัวเมืองจังหวัดเชียงใหม่จึงมีความเจริญเข้าถึงและในบางพื้นที่มีโรงงานอุตสาหกรรมตั้งอยู่ซึ่งเป็นแหล่งงานให้แก่ประชาชนในพื้นที่ใกล้เคียง ดังนั้นโอกาสในการทำงานนอกเกษตร และความหลากหลายของอาชีพนอกเกษตรจึงมีมาก เช่น อาชีพค้าขายและรับจ้างทั่วไปในพื้นที่ และในตัวอำเภอและจังหวัด

ตำบลโป่งแยง

ตำบลโป่งแยง เป็นพื้นที่ที่อยู่นอกเขตชลประทาน ห่างจากอำเภอแมริมออกไปประมาณ 20 กิโลเมตรและเป็นที่สูง ใช้น้ำจากประปาธรรมชาติซึ่งเป็นทั้งแหล่งน้ำกินและน้ำใช้ ลักษณะเส้นทางในหมู่บ้านยังคงเป็นดินลูกรัง ทางเข้าหมู่บ้านเป็นถนนลาดยางในบางช่วง ไฟฟ้ามีใช้ทุกครัวเรือน แต่การสื่อสารยังคงมีเพียงโทรศัพท์สาธารณะประจำหมู่บ้านเท่านั้น

ประชากรส่วนใหญ่เป็นชนพื้นเมืองดั้งเดิมซึ่งแยกออกเป็น 2 หมู่บ้าน คือ ผานกกก และปงไคร้ ประชากรในหมู่บ้าน ผานกกก เป็นชาวเขาเผ่าม้ง ซึ่งมีที่ดินทำกินอยู่ในเขตป่าสงวนทั้งหมด

ประชากรส่วนใหญ่ยังคงประกอบอาชีพเกษตรกรรม ส่วนโอกาสการทำงานนอกเกษตรนั้นมีไม่มากนัก แม้จะมีนักท่องเที่ยวในพื้นที่บ้างพอสมควร ก็มีเพียงการค้าขายงานฝีมือของเผ่าม้ง งานนอกเกษตรที่ทำอยู่ส่วนใหญ่จึงเป็นงานรับจ้างของผู้ชายในหน่วยงานอนุรักษ์ต้นน้ำ อย่างไรก็ตามทั้งสามีและภรรยายังคงช่วยกันทำงานเกษตร งานเกษตรของหมู่บ้านผานกกกมีทั้งไม้ผลและพืชผัก ซึ่งมีการปลูกหลายรุ่นหมุนเวียนตลอดปี ส่วนผู้ชายหรือหัวหน้าครอบครัวในหมู่บ้านปงไคร้ส่วนใหญ่จะรับจ้างก่อสร้างเป็นช่างไม้ทั้งในหมู่บ้านและนอกหมู่บ้าน โดยช่วยทำเกษตรเพียงเวลาว่างเท่านั้น ผู้ที่ทำเกษตรส่วนใหญ่จึงเป็นแม่บ้าน ซึ่งพืชที่ปลูกเป็นไม้ดอกที่ต้องการแรงงานดูแลอย่างสม่ำเสมอแต่ไม่ไ้งานหนัก และถ้ามีงานหนักพ่อบ้านจะกลับมาช่วยหรือจ้างแรงงานมาทำแทน มีการปลูกพืชหลายรุ่นหรือปลูกเหลื่อมช่วงเวลากันโดยอาจมีการเปลี่ยนสายพันธุ์หรือปลูกหลายสายพันธุ์ไปพร้อมกัน

รูป 4.1 แผนที่อำเภอแม่ริม

สภาพทางสังคม

สภาพทั่วไปของครัวเรือน

ตัวอย่างการศึกษาเป็นเกษตรกรทั้งหมด 100 ครัวเรือน เป็นครัวเรือนที่ทำการเกษตรเพียงอย่างเดียว 21 ครัวเรือน ครัวเรือนที่ทำทั้งการเกษตรและงานนอกเกษตร 79 ครัวเรือน ซึ่งจำนวนนี้เป็นผู้ที่ทำการเกษตรร่วมกับกิจการส่วนตัว เช่น ค้าขาย 13 ครัวเรือน ทำการเกษตรร่วมกับรับจ้าง 48 ครัวเรือน และทำการเกษตรร่วมกับกิจการส่วนตัวและรับจ้าง 18 ครัวเรือน เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบเกษตรกรตำบลห้วยเหล็กและตำบลโป่งแยง พบว่าครัวเรือนตำบลโป่งแยงทำงานเกษตรเพียงอย่างเดียวในสัดส่วนที่สูงกว่าครัวเรือนตำบลห้วยเหล็ก และงานนอกเกษตรที่ทำนั้นเกษตรกรตำบลห้วยเหล็กมีโอกาสในการทำกิจการส่วนตัวสูงกว่าเกษตรกรตำบลโป่งแยง ส่วนเกษตรกรตำบลโป่งแยงมีการทำงานรับจ้างในสัดส่วนค่อนข้างสูง เนื่องจากตำบลโป่งแยงตั้งอยู่ในเขตอนุรักษ์ลุ่มน้ำ และอยู่ในเส้นทางท่องเที่ยว ประชากรในหมู่บ้านใกล้เคียงเหล่านี้ จึงมีโอกาสรับจ้างในหน่วยงานอนุรักษ์ลุ่มน้ำ และรับจ้างก่อสร้างที่อยู่อาศัยในหมู่บ้านใกล้เคียง หรือในรีสอร์ท (ตาราง 4.1)

เมื่อแยกพิจารณาระหว่างเกษตรกรคู่สามี-ภรรยาผู้เป็นหลักในการผลิต จากครัวเรือนเกษตร 100 ครัวเรือน เป็นเกษตรกรผู้เป็นสามีหรือเกษตรกรชาย 98 ราย อยู่ใน ตำบลห้วยเหล็ก 78 ราย ตำบลโป่งแยง 20 ราย เกษตรกรหญิง 96 ราย อยู่ใน ตำบลห้วยเหล็ก 76 ราย ตำบลโป่งแยง 20 ราย ทั้งนี้เนื่องจากมีเกษตรกรชายไม่มีคู่สมรส 4 ราย และเกษตรกรหญิงไม่มีคู่สมรส 2 ราย เกษตรกรชายผู้เป็นหลักการผลิตส่วนใหญ่เป็นหัวหน้าครอบครัว ซึ่งเกษตรกรชายและหญิง ตำบลห้วยเหล็กมีอายุอยู่ในช่วง 41-50 ปี ในขณะที่เกษตรกรตำบลโป่งแยงมีช่วงอายุ 31-40 ปี (ตาราง 4.2) นอกจากนี้พบว่าเกษตรกรผู้ทำงานนอกเกษตรร่วมด้วยนั้นส่วนใหญ่มีอายุน้อยกว่าเกษตรกรผู้ทำการเกษตรเพียงอย่างเดียว และมีสถานภาพเป็นผู้ไม่มีคู่สมรส

ตาราง 4.1 ลักษณะอาชีพของครัวเรือน

ลักษณะอาชีพ	ต.ห้วยเหล็ก		ต.โป่งแยง		รวม
	จำนวนครัวเรือน	ร้อยละ	จำนวนครัวเรือน	ร้อยละ	
ครัวเรือนเกษตร	16	20	5	25	21
ครัวเรือนเกษตรและนอกเกษตร	64	80	15	75	79
เกษตรและกิจการส่วนตัว	12	18.75	1	6.67	13
เกษตรและรับจ้าง	37	57.8	11	73.33	48
เกษตร กิจการส่วนตัวและรับจ้าง	15	23.44	3	20	18
รวม	80	100	20	100	100

ที่มา : จากการสำรวจ

ตาราง 4.2 สถานภาพของเกษตรกรผู้เป็นหลักในการผลิตของครอบครัว

ราย

สถานภาพ	เกษตรกรชาย					เกษตรกรหญิง					รวม	
	ด.ช.หลัก		ด.โป่งแยง		รวม	ด.ช.หลัก		ด.โป่งแยง		รวม		
	เกษตรกร	เกษตรกรและนอกเกษตรกร	เกษตรกร	เกษตรกรและนอกเกษตรกร		ไม่ทำ	เกษตรกร	เกษตรกรและนอกเกษตรกร	เกษตรกร			เกษตรกรและนอกเกษตรกร
สถานภาพสมรส												
โสด	1	2	0	0	3	0	0	1	0	0	1	4
แต่งงาน	21	53	6	14	94	2	17	55	11	9	94	188
หย่าร้าง/ตายจาก	0	1	0	0	1	0	0	1	0	0	1	2
สถานภาพการเป็นหัวหน้าครอบครัว												
หัวหน้าครอบครัว	21	52	6	13	92	0	0	2	0	0	2	94
ภรรยาหัวหน้าครอบครัว	0	0	0	0	0	2	16	53	10	9	90	90
อื่นๆ	1	4	0	1	6	0	1	2	1	0	4	10
อายุ (ปี) : 20-30	0	5	3	3	11	0	2	6	5	3	16	27
31-40	3	16	0	8	27	0	3	21	3	5	32	59
41-50	7	17	2	3	29	0	9	22	3	0	34	63
51-60	7	15	1	0	23	0	2	6	0	0	8	31
61-70	5	2	0	0	7	2	1	2	0	1	6	13
>70	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1
เฉลี่ย	52	44	39	36	45	64	45	42	33	35	41	43
รวม	22	56	6	14	98	2	17	57	11	9	96	194

ที่มา : จากการสำรวจ

ครัวเรือนเกษตรกรมีสมาชิกเฉลี่ย 4.27 คน เป็นผู้อยู่ในวัยทำงานเฉลี่ย 3.23 คน/ครัวเรือน ซึ่งในจำนวนนี้เป็นผู้ที่ทำการเกษตรเฉลี่ย 2.17 คน/ครัวเรือน มีผู้อยู่ในวัยพึ่งพิง (อายุน้อยกว่า 13 มากกว่า 65 และบกพร่องทางร่างกายหรือจิตใจ) อยู่ทั้งหมด 67 ครัวเรือน เฉลี่ยครัวเรือนละ 1.64 คน และเป็นผู้กำลังรับการศึกษา (เรียน และไม่ช่วยทำงานเกษตร) 78 ตัวอย่าง เฉลี่ย 1.65 คน/ครัวเรือน เมื่อแยกพิจารณาระหว่าง 2 พื้นที่ พบว่า ครัวเรือนตำบลโป่งแยงมีจำนวนสมาชิกโดยเฉลี่ยมากกว่าครัวเรือนตำบลหลัก คือ ตำบลหลักมีสมาชิกทั้งหมดเฉลี่ย 4.15 คน/ครัวเรือน ส่วนครัวเรือนตำบลโป่งแยงมีสมาชิกทั้งหมดเฉลี่ย 4.75 คน/ครัวเรือน ในขณะที่เป็นผู้อยู่ในวัยพึ่งพิง 1.42 และ 2.29 คน/ครัวเรือน ผู้กำลังรับการศึกษา 1.42 และ 2.37 คน/ครัวเรือน ตามลำดับ ส่วนจำนวนผู้อยู่ในวัยทำงานและทำการเกษตรในตำบลหลักและตำบลโป่งแยงนั้นโดยเฉลี่ยแล้วมีจำนวนใกล้เคียงกัน คือ จำนวนผู้อยู่ในวัยทำงาน 3.21 และ 3.30 คน/ครัวเรือน และจำนวนผู้ทำการเกษตร

2.13 และ 2.35 คน/ครัวเรือน ตามลำดับ นอกจากนี้เมื่อพิจารณาครัวเรือนที่ทำการเกษตรเพียงอย่างเดียว และทำการเกษตรร่วมกับงานนอกเกษตรนั้น พบว่า ครัวเรือนที่ทำการเกษตรร่วมกับงานนอกเกษตรนั้น มีสมาชิกครัวเรือนโดยเฉลี่ยน้อยกว่าครัวเรือนที่ทำการเกษตรเพียงอย่างเดียว แต่มีจำนวนผู้อยู่ในวัยพึ่งพิงมากกว่า (ตาราง 4.3)

ระดับการศึกษาสูงสุด

เมื่อพิจารณาระดับการศึกษาสูงสุดของครัวเรือนนั้น พบว่า ครัวเรือนส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาสูงสุดในช่วงมัธยมศึกษาตอนต้นถึงมัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า เมื่อแยกพิจารณาตามพื้นที่ พบว่า ครัวเรือนตำบลจีเหล็ก มีการศึกษาสูงสุดตั้งแต่ ประถมศึกษาปีที่ 4 จนถึงสูงกว่าปริญญาตรี ซึ่งส่วนใหญ่จะมีการศึกษาสูงสุดระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ร้อยละ 35) ส่วนครัวเรือนตำบลโป่งแยง มีระดับการศึกษาสูงสุดตั้งแต่ อนุบาลจนถึง ปริญญาตรี โดยครัวเรือนส่วนใหญ่มีการศึกษาสูงสุดอยู่ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (ร้อยละ 55) เมื่อแยกพิจารณาตามอาชีพ แล้วพบว่า ครัวเรือนที่ทำการเกษตรเพียงอย่างเดียวในตำบลจีเหล็ก มีการศึกษาสูงสุดอยู่ในระดับปริญญาตรี ส่วนครัวเรือนตำบลโป่งแยงมีการศึกษาสูงสุดอยู่ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ในขณะที่ครัวเรือนที่ทำทั้งการเกษตรและงานนอกเกษตรในตำบลจีเหล็กและตำบลโป่งแยงนั้นมีการศึกษาสูงสุดอยู่ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ตามลำดับ (ตาราง 4.4)

ตาราง 4.3 จำนวนประชากรเฉลี่ยต่อครัวเรือน

จำนวนประชากรของครัวเรือน	ต.จีเหล็ก			ต.โป่งแยง			รวม
	ครัวเรือนเกษตร	ครัวเรือนเกษตรและนอกเกษตร	รวม	ครัวเรือนเกษตร	ครัวเรือนเกษตรและนอกเกษตร	รวม	
จำนวนสมาชิกครัวเรือน (คน)	4.50	4.06	4.15	4.80	4.73	4.75	4.27
จำนวนตัวอย่าง (ครัวเรือน)	16	64	80	5	15	20	100
จำนวนสมาชิกครัวเรือน (คน)	3.75	3.08	3.21	3.40	3.27	3.30	3.23
จำนวนตัวอย่าง (ครัวเรือน)	16	64	80	5	15	20	100
จำนวนสมาชิกครัวเรือน (คน)	2.19	2.11	2.13	2.80	2.20	2.35	2.17
จำนวนตัวอย่าง (ครัวเรือน)	16	64	80	5	15	20	100
จำนวนสมาชิกครัวเรือน (คน)	1.50	1.40	1.42	1.60	2.58	2.29	1.64
จำนวนตัวอย่าง ¹ (ครัวเรือน)	8	42	50	5	12	17	67
จำนวนสมาชิกครัวเรือน (คน)	1.50	1.41	1.42	2.00	2.47	2.37	1.65
จำนวนตัวอย่าง ¹ (ครัวเรือน)	10	49	59	4	15	19	78

ที่มา: จากการสำรวจ

หมายเหตุ ¹ นับเฉพาะจำนวนตัวอย่างที่มีประชากรดังกล่าวอยู่เท่านั้น

ตาราง 4.4 ระดับการศึกษาสูงสุดของครัวเรือน

(ร้อยละ)

ระดับการศึกษา	ต.จี้เหล็ก			ต.โป่งแยง			รวม
	เกษตร (n=16)	เกษตรและ นอกเกษตร (n=64)	รวม (n=80)	เกษตร (n=5)	เกษตรและ นอกเกษตร (n=15)	รวม (n=20)	
อนุปริญญา	0.00	0.00	0.00	20.00	0.00	5.00	1.00
ประถมศึกษา	6.25	15.63	13.75	20.00	6.67	15.00	14.00
มัธยมศึกษาตอนต้น	31.25	35.94	35.00	20.00	20.00	20.00	32.00
มัธยมศึกษาตอนปลายหรือ เทียบเท่า	12.50	26.56	23.75	40.00	60.00	55.00	30.00
อนุปริญญาหรือเทียบเท่า	12.50	7.81	8.75	0.00	0.00	0.00	7.00
ปริญญาตรี	37.50	12.50	17.50	0.00	13.33	10.00	15.00
สูงกว่าปริญญาตรี	0.00	1.56	1.25	0.00	0.00	5.00	1.00
รวม	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00

ที่มา : จากการสำรวจ

อาชีพหลักของครัวเรือน

จากการสอบถามเกษตรกรถึงอาชีพหลักของครัวเรือน โดยพิจารณาจากรายได้ และ เวลา พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีความเห็นว่าครัวเรือนของตนเป็นครัวเรือนเกษตรเมื่อพิจารณาจากรายได้ ร้อยละ 80 และ ร้อยละ 78 เมื่อพิจารณาจากเวลา บางครัวเรือนเห็นว่าตนเป็นครัวเรือนเกษตรเมื่อพิจารณาจากรายได้และเป็นครัวเรือนนอกเกษตรเมื่อพิจารณาจากเวลา (ร้อยละ 7) ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในตำบลโป่งแยง ในขณะที่บางครัวเรือนเห็นว่าตนเป็นครัวเรือนนอกเกษตรเมื่อพิจารณารายได้และเป็นครัวเรือนเกษตรเมื่อพิจารณาจากเวลา (ร้อยละ 5) (ตาราง 4.5)

การติดต่อกับนอกชุมชน

ครัวเรือนเกษตรกรมีการติดต่อกับภายนอกหมู่บ้านทั้งด้านงานเกษตรและงานนอกเกษตรรวมถึงเพื่อวัตถุประสงค์อื่นๆ อยู่อย่างสม่ำเสมอ โดยมีการเดินทางในระหว่างทางใกล้ๆ ไปยังหมู่บ้านใกล้เคียงในตำบลเดียวกันและต่างตำบลในอำเภอเดียวกัน ประมาณสัปดาห์ละครั้ง ในขณะที่การเดินทางเข้าสู่อำเภอเมืองหรือตัวจังหวัดนั้นเฉลี่ยประมาณเดือนละครั้ง ต่างอำเภอในจังหวัดเชียงใหม่ประมาณเดือนละ 2 ครั้ง และต่างจังหวัดปีละครั้ง โดยเมื่อพิจารณาทั้ง 2 ตำบล นั้นมีการเดินทางไม่แตกต่างกันมากนัก เนื่องจากมีเส้นทางคมนาคมสะดวก ซึ่งเมื่อพิจารณาวัตถุประสงค์ใน

การเดินทางไปยังพื้นที่ต่างๆ พบว่า สำหรับการติดต่อเพื่อการเกษตรนั้น ครั้วเรือนจะติดต่อทุกแหล่งในจังหวัดไม่ว่าจะเป็นในหมู่บ้านใกล้เคียง ตำบล อำเภอ ตัวเมืองในอำเภอ หรือตัวเมืองในจังหวัด แต่ไม่มีการติดต่อในต่างจังหวัด ส่วนการติดต่อในงานนอกเกษตรนั้นมีความแตกต่างกันระหว่าง 2 พื้นที่ โดยครั้วเรือนตำบลหลักมีการติดต่อกับทุกๆ พื้นที่ไม่แตกต่างกันมากนัก ส่วนครั้วเรือนตำบลโป่งแยงจะติดต่อในพื้นที่ใกล้เคียงเป็นส่วนใหญ่ (ตาราง 4.6)

ตาราง 4.5 อาชีพหลักของครอบครัวเมื่อพิจารณารายได้และเวลา แยกตามพื้นที่และลักษณะอาชีพของครั้วเรือน

ครัวเรือน											
อาชีพหลัก	ต.ขี้เหล็ก					ต.โป่งแยง					รวม
	ครัวเรือน เกษตร	ครัวเรือนเกษตรและนอกเกษตร				ครัวเรือน เกษตร	ครัวเรือนเกษตรและนอกเกษตร				
		1	2	3	รวม		1	2	3	รวม	
พิจารณาจากรายได้											
เกษตร	16	8	27	11	46	5	1	9	3	13	80
นอกเกษตร	0	4	9	5	18	0	0	2	0	2	20
พิจารณาจากเวลา											
เกษตร	16	8	28	13	49	5	1	4	3	8	78
นอกเกษตร	0	4	8	3	15	0	0	7	0	7	22
พิจารณาจากรายได้-เวลา											
เกษตร-เกษตร	16	8	26	10	44	5	1	4	3	8	73
เกษตร-นอกเกษตร	0	0	1	1	2	0	0	5	0	5	7
นอกเกษตร-เกษตร	0	0	2	3	5	0	0	0	0	0	5
นอกเกษตร-นอกเกษตร	0	4	7	2	13	0	0	2	0	2	15
รวม	16	12	36	16	64	5	1	11	3	15	100

- หมายเหตุ :
- 1 คือเกษตรและกิจการส่วนตัว
 - 2 คือเกษตรและรับจ้าง
 - 3 คือเกษตรและกิจการส่วนตัวและรับจ้าง

ตาราง 4.6 การติดต่อกับนอกชุมชนของครัวเรือน

ครัวเรือน

การติดต่อ	เรื่องที่ติดต่อ		
	เกษตร	นอกเกษตร	เกษตรและนอกเกษตร
ต่างหมู่บ้าน ตำบลเดียวกัน	13	13	1
ด.ชีเหล็ก	11	11	1
ด.โป่งแยง	2	2	0
ต่างตำบลในอำเภอเดียวกัน	10	7	1
ด.ชีเหล็ก	9	6	1
ด.โป่งแยง	1	1	0
ต่างอำเภอในจังหวัดเดียวกัน	10	11	1
ด.ชีเหล็ก	7	10	1
ด.โป่งแยง	3	1	0
ต่างจังหวัด	0	5	0
ด.ชีเหล็ก	0	5	0
ด.โป่งแยง	0	0	0
ตัวเมืองในจังหวัด	8	9	1
ด.ชีเหล็ก	5	9	1
ด.โป่งแยง	3	0	0
ตัวเมืองในอำเภอ	18	10	2
ด.ชีเหล็ก	14	9	2
ด.โป่งแยง	4	1	0

ที่มา : จากการสำรวจ

หมายเหตุ : การติดต่อกับนอกชุมชนของครัวเรือน ไม่รวมผู้ที่ทำงานประจำหรือศึกษาอยู่นอกชุมชน

สภาพทางเศรษฐกิจ

ทรัพย์สินในครัวเรือน

เกษตรกรทั้ง 2 ตำบล มีมูลค่าทรัพย์สินเฉลี่ย ครัวเรือนละ 357,361 บาท โดยครัวเรือนตำบลโป่งแยงมีทรัพย์สินเฉลี่ยต่ำกว่าครัวเรือนตำบลชีเหล็ก และครัวเรือนมีมูลค่าทรัพย์สินโดยรวมมากกว่าครัวเรือนที่ทำการเกษตรและนอกเกษตรร่วมกัน ซึ่งทรัพย์สินที่ครัวเรือนมีส่วนใหญ่เป็นสิ่งก่อสร้าง ของใช้ในบ้าน และทรัพย์สินเกษตร (ตาราง 4.7) โดยเมื่อพิจารณาทรัพย์สินเกษตรของครัวเรือนนั้นพบว่า ครัวเรือนที่ทำการเกษตรเพียงอย่างเดียวมีทรัพย์สินเกษตรมากกว่าครัวเรือนที่ทำการเกษตรและนอกเกษตรร่วมกัน และเกษตรกรตำบลชีเหล็กมีมูลค่าทรัพย์สินเกษตรสูงกว่าเกษตรกรตำบลโป่งแยง ทั้งนี้เนื่องจากครัวเรือนตำบลชีเหล็กมีการปลูกสร้างยุ้งฉางไว้สำหรับเก็บข้าวเปลือก ในขณะที่ตำบลโป่งแยงปลูกข้าวน้อย จึงมีเกษตรกรเพียง 2 รายที่มีการปลูกสร้างยุ้งฉางไว้เก็บข้าว

ตาราง 4.7 มูลค่าทรัพย์สินของครัวเรือน

ทรัพย์สิน		ด. ปิเหล็ก			ด. โป่งแยง			รวม
		ครัวเรือน เกษตร	ครัวเรือน เกษตรและ นอกเกษตร	รวม	ครัวเรือน เกษตร	ครัวเรือนเกษตร และนอกเกษตร	รวม	
สิ่งก่อสร้าง	มูลค่า	340,500.00	131,795.24	174,064.56	63,000.00	77,333.33	73,750.00	153,798.99
	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	441,018.52	188,613.80	269,826.49	54,954.53	123,609.79	109,246.64	248,798.28
	จำนวนตัวอย่าง	16	63	79	5	15	20	99
ของใช้ในบ้าน	มูลค่า	56,655.63	45,339.88	47,603.03	23,600.00	28,207.86	26,995.26	43,648.00
	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	52,378.74	42,837.84	44,778.22	30,324.00	18,973.95	21,649.41	42,059.11
	จำนวนตัวอย่าง	16	64	80	5	14	19	99
ทรัพย์สินเกษตร	มูลค่า	91,961.88	39,101.44	49,944.60	36,680.00	8,202.14	14,530.56	43,304.47
	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	130,917.16	89,611.23	100,806.29	62,459.43	11,318.90	30,575.02	92,719.22
	จำนวนตัวอย่าง	16	62	78	4	14	18	96
ฝูงจาง	มูลค่า	5,068.33	4,003.68	4,163.38	-	2,600.00	2,600.00	4,088.93
	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	4,007.25	3,619.52	3,645.87	-	848.53	848.53	3,574.22
	จำนวนตัวอย่าง	6	34	40	0	2	2	42
โรงเรือนเลี้ยงสัตว์	มูลค่า	275,000.00	135,483.33	191,290.00	-	-	-	191,290.00
	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	35,355.34	229,085.03	179,977.62	-	-	-	179,977.62
	จำนวนตัวอย่าง	2	3	5	0	0	0	5
อื่นๆ	มูลค่า	51,258.75	28,553.10	33,271.16	36,680.00	8,202.14	14,530.56	29,720.31
	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	101,272.35	73,231.91	79,649.79	62,459.43	11,318.90	30,575.02	73,163.10
	จำนวนตัวอย่าง	16	61	77	4	14	18	95
ทรัพย์สินสำหรับทำงานนอกเกษตร								
	มูลค่า	3,500.00	43,000.00	35,100.00	-	-	-	35,100.00
	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	-	71,735.63	64,587.54	-	-	-	64,587.54
	จำนวนตัวอย่าง	1	4	5	0	0	0	5
ทรัพย์สินอื่นๆ	มูลค่า	184,143.75	80,235.74	101,827.01	137,100.00	74,419.00	90,914.00	99,667.15
	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	274,815.30	123,994.38	169,836.68	127,072.03	89,681.39	101,000.52	158,200.96
	จำนวนตัวอย่าง	16	61	77	5	14	19	96
ทรัพย์สินทั้งหมด	มูลค่า	755,084.06	306,433.70	396,163.78	254,404.00	184,731.01	202,149.26	357,360.87
	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	695,436.81	291,087.68	438,193.63	229,759.91	171,195.01	183,485.33	407,145.96
	จำนวนตัวอย่าง	16	64	80	5	15	20	100

ที่มา : จากการสำรวจ

หมายเหตุ : มูลค่าเฉลี่ยเฉพาะในตัวอย่างที่มีทรัพย์สินแต่ละรายการ

นอกจากนี้ครัวเรือนตำบลจีเหล็กที่มีการเลี้ยงสัตว์เพื่อการค่านนั้นมีมูลค่าของโรงเรือนสูงจึงมีส่งผลให้มูลค่าทรัพย์สินของเกษตรกรตำบลจีเหล็กสูงตามไปด้วย ส่วนทรัพย์สินนอกเกษตรมีเพียงในตำบลจีเหล็กเท่านั้น ซึ่งส่วนใหญ่เป็นโรงเรือนสำหรับค้าขายที่สร้างแยกออกจากตัวบ้าน

พื้นที่ทำกินของครัวเรือน

จากการสอบถามถึงพื้นที่ทำกินของครัวเรือนเกษตรกรนั้นพบว่า ครัวเรือนส่วนใหญ่ยังคงมีที่ดินเป็นของตนเอง (80 ครัวเรือน) บางครัวเรือนเป็นที่ดินจากที่ผู้อื่นให้ทำกิน (ร้อยละ 51) และบางครัวเรือนต้องเช่าที่ดินผู้อื่นทำกิน (ร้อยละ 37) โดยเกษตรกรมีพื้นที่ถือครองเฉลี่ยประมาณ 11.55 ไร่/ครัวเรือน เป็นพื้นที่ของตนเอง ผู้อื่นให้ทำกิน และที่เช่าเฉลี่ย 8.67 3.62 และ 7.49 ไร่/ครัวเรือน ตามลำดับ เมื่อแยกพิจารณาแต่ละพื้นที่พบว่า พื้นที่ถือครองเฉลี่ยของครัวเรือนตำบลจีเหล็กและตำบลโป่งแยงไม่ต่างกันมากนัก คือ 11.46 และ 11.92 ไร่/ครัวเรือน ซึ่งเป็นที่ดินตนเอง พื้นที่เช่า และพื้นที่ผู้อื่นให้ทำกินเฉลี่ยในพื้นที่ตำบลจีเหล็ก 7.55 7.61 และ 3.61 และ ตำบลโป่งแยง 13.52 3.00 และ 3.63 ไร่/ครัวเรือน ตามลำดับ (ตาราง 4.8) ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าครัวเรือนตำบลโป่งแยงมีที่ดินเป็นของตนเองโดยเฉลี่ยสูงกว่าครัวเรือนตำบลจีเหล็ก แต่มีพื้นที่เช่าต่ำกว่าครัวเรือนตำบลจีเหล็ก อันแสดงให้เห็นถึงโอกาสเลือกเกษตรของครัวเรือนตำบลโป่งแยงที่สูงกว่าครัวเรือนตำบลจีเหล็ก อย่างไรก็ตามจากการสำรวจพบว่า ครัวเรือนในสองหมู่บ้านในตำบลโป่งแยงมีพื้นที่แตกต่างกันอยู่มาก โดยครัวเรือนในหมู่บ้านผานกกกนั้นพื้นที่ถือครองเฉลี่ยสูงมาก คือ 20.85 ไร่/ครัวเรือน ในขณะที่ครัวเรือนในหมู่บ้านปงไคร้มีพื้นที่ถือครองน้อยกว่ามาก คือ 2.99 ไร่/ครัวเรือน

เมื่อพิจารณาครัวเรือนที่ทำการเกษตรเพียงอย่างเดียว และครัวเรือนที่ทำงานนอกเกษตรด้วย พบว่า ครัวเรือนที่ทำการเกษตรเพียงอย่างเดียวมีพื้นที่โดยเฉลี่ยสูงกว่าครัวเรือนที่ทำการเกษตรและนอกเกษตร ยกเว้นในกรณีที่เช่าพื้นที่ทำกินครัวเรือนที่ทำการเกษตรและนอกเกษตรมีการเช่าพื้นที่โดยเฉลี่ยมากกว่าครัวเรือนที่ทำการเกษตรเพียงอย่างเดียว โดยเฉพาะเกษตรกรที่ทำการเกษตรร่วมกับรับจ้างนั้นมีพื้นที่ของตนเองและพื้นที่ผู้อื่นให้ทำกินต่ำ ในขณะที่มีพื้นที่เช่าสูงกว่าเกษตรกรในลักษณะกลุ่มอาชีพอื่นๆ

รายได้เป็นตัวแทนของครัวเรือน

จากการพิจารณากิจกรรมการผลิตของครอบครัวทั้งหมดนั้นพบว่า มีครัวเรือนมีการผลิตพืช 99 ครัวเรือน ผลิตสัตว์เพื่อการค้า 21 ครัวเรือน ทำกิจการส่วนตัว 31 ครัวเรือน และ รับจ้าง 66 ครัวเรือน ซึ่งเกษตรกรมีรายได้สุทธิทั้งหมดจากทุกกิจกรรมและรายได้ที่ไม่ได้เกิดจากการทำงานเฉลี่ย 104,339 บาท/ครัวเรือน โดยครัวเรือนตำบลจีเหล็กมีรายได้สุทธิทั้งหมดโดยเฉลี่ยสูงกว่าครัวเรือนตำบลโป่งแยง แต่เมื่อแยกพิจารณาตามลักษณะอาชีพของครัวเรือนพบว่า ครัวเรือนที่ทำการเกษตร

ตาราง 4.8 ลักษณะการถือครองที่ดินของครัวเรือน

ไร่/ครัวเรือน

ประเภทที่ดิน	ตำบลห้วยเหล็ก		ตำบลโป่งแยง		รวม	
	ค่าเฉลี่ย	จำนวนตัวอย่าง	ค่าเฉลี่ย	จำนวนตัวอย่าง	ค่าเฉลี่ย	จำนวนตัวอย่าง
ครัวเรือนเกษตร						
พื้นที่ถือครอง	16.58	16	14.93	5	16.18	21
พื้นที่ตนเอง	14.00	16	16.06	4	14.41	20
พื้นที่เช่า	3.44	4	-	0	3.44	4
พื้นที่ผู้อื่นให้ทำกิน	9.17	3	3.46	3	6.31	6
ครัวเรือนเกษตรและนอกเกษตร :						
พื้นที่ถือครอง	10.18	64	10.92	15	10.32	79
พื้นที่ตนเอง	5.45	49	12.59	11	6.76	60
พื้นที่เช่า	8.13	32	3.00	1	7.98	33
พื้นที่ผู้อื่นให้ทำกิน	3.19	39	3.71	6	3.26	45
กิจการส่วนตัว						
พื้นที่ถือครอง	11.60	12	37.50	1	13.59	13
พื้นที่ตนเอง	10.18	8	37.50	1	13.22	9
พื้นที่เช่า	5.83	3	-	0	5.83	3
พื้นที่ผู้อื่นให้ทำกิน	5.04	8	-	0	5.04	8
รับจ้าง						
พื้นที่ถือครอง	9.83	36	6.05	11	8.94	47
พื้นที่ตนเอง	3.70	26	6.46	7	4.28	33
พื้นที่เช่า	8.71	23	3.00	1	8.47	24
พื้นที่ผู้อื่นให้ทำกิน	2.74	21	3.65	5	2.91	26
กิจการส่วนตัวและรับจ้าง						
พื้นที่ถือครอง	9.90	16	19.92	3	11.48	19
พื้นที่ตนเอง	5.96	15	18.58	3	8.06	18
พื้นที่เช่า	7.08	6	-	0	7.08	6
พื้นที่ผู้อื่นให้ทำกิน	2.65	10	4.00	1	2.77	11
รวม						
พื้นที่ถือครอง	11.46	80	11.92	20	11.55	100
พื้นที่ตนเอง	7.55	65	13.52	15	8.67	80
พื้นที่เช่า	7.61	36	3.00	1	7.49	37
พื้นที่ผู้อื่นให้ทำกิน	3.61	42	3.63	9	3.62	51

ที่มา : จากการสำรวจ

หมายเหตุ : พื้นที่ถือครอง = พื้นที่ตนเอง + พื้นที่เช่า + พื้นที่ผู้อื่นให้ทำกิน - พื้นที่ให้ผู้อื่นทำกิน

พื้นที่เฉลี่ยเฉพาะตัวอย่างที่มีที่ดินในแต่ละประเภท

เกษตรเพียงอย่างเดียวใน ตำบลชี้เหล็กมีรายได้สุทธิสูงกว่าครัวเรือนที่ทำเกษตรและนอกเกษตร ใน ขณะที่ ครัวเรือนที่ทำเกษตรและนอกเกษตรใน ตำบลโป่งแยงนั้นมีรายได้สุทธิสูงกว่าครัวเรือนที่ทำ เกษตรเพียงอย่างเดียว เมื่อแยกพิจารณาเฉพาะผู้ทำกิจกรรมเป็นรายกิจกรรมนั้น (แถวที่ 2) พบว่า การทำกิจการส่วนตัวก่อให้เกิดรายได้สูงกว่ากิจกรรมอื่นๆ รองลงมาคือ ทำงานรับจ้าง ทำการผลิต พืช และทำการผลิตสัตว์ คิดเป็นรายได้สุทธิเฉลี่ยในแต่ละกิจกรรมคือ 54,597 37,063 36,368 และ 19,367 บาท/ครัวเรือน/ปี (ตาราง 4.9) อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณารายได้โดยเฉลี่ยของประชากร ทั้งตำบลเป็นรายกิจกรรม (แถวที่ 1) พบว่าการผลิตพืชเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญของครัวเรือนทั้งสองพื้นที่ รองลงมาคือ จากการรับจ้าง การทำกิจการส่วนตัว และการเลี้ยงสัตว์

เมื่อพิจารณาจากรายได้ของแต่ละพื้นที่แล้วจะเห็นได้ว่าโอกาสในการสร้างรายได้จาก การรับจ้างนั้นไม่ต่างกันทั้งสองพื้นที่ นอกจากนั้นยังปรากฏว่า ครัวเรือนตำบลโป่งแยง มีรายได้ จากการรับจ้างโดยเฉลี่ยสูงกว่าครัวเรือนตำบลชี้เหล็ก ทั้งนี้เนื่องจากเกษตรกรในตำบลโป่งแยงมี การรับจ้างทำงานในประเภทงานช่างไม้และช่างปูนมากโดยเฉพาะในหมู่บ้านปางไคร้ ซึ่งงาน ประเภทนี้มีค่าจ้างค่อนข้างสูง คือ มีค่าจ้างประมาณ 100-200 บาท/คน/วัน ขึ้นอยู่กับความชำนาญ งานของแรงงาน และมีความต้องการแรงงานสม่ำเสมอทั้งจากการปลูกสร้างบ้านเรือนของ ประชาชนในท้องถิ่นและจากสถานที่ท่องเที่ยวในพื้นที่ใกล้เคียง ส่วนบ้านผานกกกนั้นมีการรับจ้าง ปลูกป่าในหน่วยงานอนุรักษ์ลุ่มน้ำซึ่งมีงานสม่ำเสมอ ในขณะที่งานรับจ้างในตำบลชี้เหล็กนั้นส่วน ใหญ่เป็นงานรับจ้างทั่วไป และทำไม่สม่ำเสมอ

ค่าใช้จ่ายในบ้าน

เมื่อพิจารณาค่าใช้จ่ายเป็นตัวเงินในบ้าน เช่น ค่าอาหาร ข้าว ของใช้ในบ้าน และค่า การศึกษาบุตร ของครัวเรือนในปี 2539 นั้นพบว่า ครัวเรือนมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยประมาณ 71,388 บาท/ครัวเรือน/ปี และเมื่อพิจารณาในแต่ละพื้นที่พบว่าเกษตรกรในพื้นที่ใกล้เมืองมีค่าใช้จ่ายสูงกว่า เกษตรกรในที่สูงไกลเมือง โดยครัวเรือนตำบลชี้เหล็กมีค่าใช้จ่ายเงินสดในบ้านเฉลี่ย 72,814 บาท/ครัวเรือน/ปี 18,677.42 บาท/คน/ปี ในขณะที่ครัวเรือนตำบลโป่งแยงมีค่าใช้จ่ายในบ้าน 65,683 บาท/ครัวเรือน/ปี 14,760.53 บาท/คน/ปี ตามลำดับ (ตาราง 4.10)

เมื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการใช้จ่ายของครัวเรือนด้วยวิธี OLS นั้น พบว่า จำนวน สมาชิกที่กำลังรับการศึกษา รายได้สุทธิของครัวเรือนปี 2538 การอยู่ในพื้นที่ราบหรือพื้นที่สูง และ จำนวนเงินออมปี 2538 มีความสัมพันธ์กับค่าใช้จ่ายในครัวเรือนของเกษตรกร อย่างมีนัยสำคัญทาง สถิติ โดยเมื่อพิจารณาค่า R^2 แล้วพบว่า ตัวแปรอธิบายทั้งหมดสามารถอธิบายการใช้จ่ายของครัว เรือนได้ ร้อยละ 42.18 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่น 99% (ตาราง 4.11)

ตาราง 4.9 รายได้เป็นต้นทุนของครัวเรือน¹

บาท

รายการ	ด. ชี้หลัก						ด. โป่งแยง						รวม	
	ครัวเรือน เกษตร	ครัวเรือนเกษตรและนอกเกษตร			รวม	ครัวเรือน เกษตร	ครัวเรือนเกษตรและนอกเกษตร			รวม				
		กิจการส่วนตัว	รับจ้าง	กิจการส่วนตัว และรับจ้าง			กิจการส่วนตัว	รับจ้าง	กิจการส่วนตัว และรับจ้าง					
ผลิตพืช:	1	74,475.17	34,021.85	12,328.06	17,032.03	17,571.63	28,952.34	48,712.87	56,915.00	89,165.92	996.36	69,381.95	64,214.68	36,004.81
	2	74,475.17	37,144.74	12,328.06	17,032.03	17,850.55	29,318.83	48,712.87	56,915.00	89,165.92	996.36	69,381.95	64,214.68	36,368.49
	3	16	11	37	15	63	79	5	1	11	3	15	20	99
การผลิตสัตว์:	1	39,771.14	-39,137.03	6,153.61	909.75	-3,649.35	5,034.75	334.00	-60.00	-	773.33	150.67	196.50	4,067.10
	2	127,267.65	-117,411.08	73,843.33	4,852.00	-23,355.83	26,852.00	556.67	-60.00	-	1,160.00	753.33	655.00	19,367.14
	3	5	4	3	3	10	15	3	1	0	2	3	6	21
กิจการส่วนตัว:	1	-	75,109.17	-	46,494.69	25,706.64	20,565.31	-	630.00	-	15,553.33	3,152.67	2,364.50	16,925.15
	2	-	75,109.17	-	49,594.33	60,934.26	60,934.26	-	630.00	-	15,553.33	11,822.50	11,822.50	54,597.26
	3	0	12	0	15	27	27	0	1	0	3	4	4	31
รับจ้าง:	1	-	-	33,605.06	39,549.81	28,790.30	23,032.24	-	-	50,691.64	15,333.33	40,240.53	30,180.40	24,461.87
	2	-	-	33,605.06	39,549.81	35,434.21	35,434.21	-	-	50,691.64	15,333.33	43,114.86	43,114.86	37,063.44
	3	0	0	37	15	52	52	0	0	11	3	14	14	66
อื่นๆ:	1	81,604.06	10,674.58	7,027.92	33,446.00	14,316.19	27,773.76	1,360.00	-	873.56	16,583.33	3,957.28	3,307.96	22,880.60
	2	100,435.77	12,809.50	10,120.20	35,675.73	18,324.72	35,268.27	1,700.00	-	1,601.53	16,583.33	6,595.47	5,089.17	30,106.06
	3	13	10	25	15	50	63	4	0	6	3	9	13	76
รวม :	1,2	195,850.37	80,668.57	59,114.64	137,432.28	82,735.41	105,358.40	50,406.87	57,485.00	140,731.12	49,239.70	116,883.09	100,264.04	104,339.53
	3	16	12	37	15	64	80	5	1	11	3	15	20	100

หมายเหตุ : ¹ รายได้เป็นต้นทุนของครัวเรือนเกษตรนั้นเป็นการพิจารณาที่ได้หักค่าใช้จ่ายในแต่ละกิจกรรมของครัวเรือนเกษตรกรปี พ.ศ. 2539 ที่เป็นตัวเงินเท่านั้น ดังนั้นในที่นี้ค่าใช้จ่ายในแต่ละกิจกรรมจึงไม่รวม ค่าเสื่อมราคาเครื่องจักร ค่าเสียโอกาสที่ดิน ค่าเสียโอกาสเงินทุน และค่าแรงของแรงงานในครัวเรือน

1 คือ ร้อยละของสัดส่วนรายได้เฉลี่ยต่อเกษตรกรทั้งหมด (๓)

2 คือ ร้อยละของสัดส่วนรายได้เฉลี่ยเฉพาะเกษตรกรผู้จัดสรรรายได้ในรายการันเท่านั้น

3 คือ ร้อยละของจำนวนผู้ตอบในแต่ละรายการ

ตาราง 4.10 ค่าใช้จ่ายต่อปีของครัวเรือน

บาท/ครัวเรือน/ปี

ลักษณะงาน	ต.ชี้เหล็ก		ต.โป่งแยง		รวม	
	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบน มาตรฐาน	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบน มาตรฐาน	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบน มาตรฐาน
เกษตร	78,024.62	64,788.20	45,843.80	22,115.88	70,362.52	58,678.90
เกษตรและนอกเกษตร	71,511.66	47,621.67	72,295.40	70,558.72	71,660.47	52,205.19
กิจการส่วนตัว	82,291.67	53,726.81	29,210.00	-	78,208.46	53,504.83
รับจ้าง	64,387.32	34,315.05	77,702.45	80,633.26	67,438.71	48,137.95
กิจการส่วนตัวและรับจ้าง	80,461.00	67,745.38	66,831.33	34,747.04	78,189.39	62,842.03
รวม	72,814.25	51,111.50	65,682.50	62,525.67	71,387.90	53,321.21

ที่มา : จากการสำรวจ

ตาราง 4.11 ปัจจัยที่มีผลต่อค่าใช้จ่ายของครัวเรือน

ปัจจัยที่มีผลต่อค่าใช้จ่ายในบ้าน	ค่าสัมประสิทธิ์	ค่าเฉลี่ย	T
ค่าคงที่	376.713599	100,810.000	.979
การออมปี2538 (บาท)	-0.015597	100,810.000	-1.702 [*]
รายได้สุทธิทั้งหมด ปี 2538 (บาท)	.197938	111,277.371	5.208 ^{***}
พื้นที่ศึกษา เมื่อ 0 = ต.โป่งแยง 1 = ต.ชี้เหล็ก	30,106.976318	.800	2.565 ^{***}
จำนวนสมาชิกครัวเรือนที่เข้ารับการศึกษ (คน)	20,520.884385	1.290	4.477 ^{***}

F - Statistic (20,69) = 17.32444^{***}

R - Squared = 42.18%

Adjusted R - Squared = 39.74%

Standard Error = 41390.60733

Mean of Dependent Variable= 71387.899

ที่มา : จากการวิเคราะห์ด้วยโปรแกรม SPSS ในข้อมูลจากการสำรวจ 100 ครัวเรือน

หมายเหตุ : *** มีนัยสำคัญที่ระดับความเชื่อมั่น 99%

* มีนัยสำคัญที่ระดับความเชื่อมั่น 90%

การออม

จากการศึกษาถึงการออมของเกษตรกรนั้น พบว่า ครุฑเรือนส่วนใหญ่มีการออมเงิน โดยปี 2539 มีจำนวนครุฑเรือนที่มีการออมร้อยละ 65 ของจำนวนครุฑเรือนทั้งหมด และในปี 2540 จำนวนครุฑเรือนมีการออมเพิ่มขึ้นเป็น ร้อยละ 67 ของจำนวนครุฑเรือนทั้งหมด ซึ่งส่วนใหญ่มีจำนวนเงินออมไม่เกิน 30,000 บาท/ปี เมื่อแยกพิจารณาตามพื้นที่พบว่า เกษตรกรตำบลชีเหล็กมีความแตกต่างในจำนวนเงินออมมากกว่าและมีการออมโดยเฉลี่ยสูงกว่าตำบลโป่งแยง (ตาราง 4.12) นอกจากนี้ครุฑเรือนที่ทำการเกษตรและงานนอกเกษตรนั้นมีการออมสูงกว่าครุฑเรือนที่ทำการเกษตรเพียงอย่างเดียว และปี 2540 นั้น มีจำนวนครุฑเรือนมีการออมเงินเพิ่มขึ้นและมีจำนวนเงินสูงขึ้นจากปี 2539

ตาราง 4.12 การออมของครุฑเรือน

จำนวนเงินออม	จำนวนผู้มีการออมปี 2539			จำนวนผู้มีการออมปี 2540		
	ต.ชีเหล็ก	ต.โป่งแยง	รวม	ต.ชีเหล็ก	ต.โป่งแยง	รวม
ครุฑเรือนเกษตร	12	2	14	12	2	14
1-10,000 บาท	5	0	5	5	1	6
10,001-20,000 บาท	0	1	1	2	0	2
20,001-30,001 บาท	2	0	2	0	0	0
มากกว่า 30,000 บาท	5	1	6	5	1	6
ครุฑเรือนเกษตรและนอกเกษตร	42	9	51	44	9	53
1-10,000 บาท	19	3	22	22	3	25
10,001-20,000 บาท	12	3	15	6	0	6
20,001-30,001 บาท	6	3	9	6	1	7
มากกว่า 30,000 บาท	5	0	5	10	5	15
รวม	54	11	65	56	11	67

ที่มา : จากการสำรวจ

ทุนการเกษตร

ทุนการเกษตรของเกษตรกรส่วนใหญ่ได้มาจากการผลิตพืชของครอบครัว รองลงมา คือ จากการทำงานนอกไร่ นา ซื่อเชื่อปัจจัยการผลิต และกู้ยืม โดยมีเกษตรกร 81 47 43 และ 41 ครุฑเรือนมีวงเงินเฉลี่ย 55,738 10,443 4,089 และ 83,532 บาท ตามลำดับ เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบระหว่างเกษตรกร ตำบลชีเหล็ก และ ตำบลโป่งแยง พบว่า ที่มาของเงินทุนการเกษตรแตกต่างกัน นั่นคือ เกษตรกร ตำบลชีเหล็กส่วนใหญ่นำเงินทุนมาจากการทำการเกษตร รองลงมาคือ การซื้อเชื่อ

ปัจจัยการผลิต งานนอกเกษตร และการกู้ยืม ตามลำดับ เนื่องจากเกษตรกรตำบลขี้เหล็กมีการจัดตั้งกลุ่มสำหรับขายเชื่อปัจจัยการผลิตและมีร้านค้าในหมู่บ้านที่ให้ซื้อเชื่อปัจจัยการผลิต ส่วนแหล่งเงินทุนเกษตรที่สำคัญของเกษตรกรตำบลโป่งแยงนั้นพบว่าได้มาจากรายได้จากการเกษตร รองลงมาคือ งานนอกเกษตร และการกู้ยืมหรือการทำสัญญากับผู้ผลิต ตามลำดับ (ตาราง 4.13)

ตาราง 4.13 แหล่งทุนเพื่อการเกษตรของครัวเรือน

บาท/ครัวเรือน/ปี

ที่มาของทุน	ค.ขี้เหล็ก			ค.โป่งแยง			รวม
	ครัวเรือนเกษตร	ครัวเรือนเกษตรและนอกเกษตร	รวม	ครัวเรือนเกษตร	ครัวเรือนเกษตรและนอกเกษตร	รวม	
ทุนจากการทำเกษตร							
ค่าเฉลี่ย	69,375.00	14,150.83	27,956.88	12,100.00	9,641.67	10,364.71	24,264.69
ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	135,045.22	14,561.66	71,283.10	6,035.31	7,885.83	7,293.31	63,750.37
จำนวนตัวอย่าง	16	48	64	5	12	17	81
ทุนจากนอกเกษตร							
ค่าเฉลี่ย	-	10,629.45	10,629.45	-	9,537.25	9,537.25	10,443.54
ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	-	16,467.34	16,467.34	-	6,063.16	6,063.16	15,158.47
จำนวนตัวอย่าง	0	39	39	0	8	8	47
ทุนจากการกู้ยืม							
ค่าเฉลี่ย	218,500.00	62,260.87	90,160.71	25,000.00	20,000.00	21,666.67	83,532.26
ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	222,370.75	124,276.07	153,699.20	-	14,142.14	10,408.33	147,282.27
จำนวนตัวอย่าง	5	23	28	1	2	3	31
ทุนจากการซื้อเชื่อปัจจัยการผลิต							
ค่าเฉลี่ย	5,068.33	4,003.68	4,163.37	-	2,600.00	2,600.00	4,088.93
ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	4,007.25	3,619.52	3,645.87	-	848.53	848.53	3,574.22
จำนวนตัวอย่าง	7	34	41	0	2	2	43
ทุนจากการทำสัญญากับผู้ผลิต							
ค่าเฉลี่ย	1,000,000.00	1,241,534.91	1,080,511.64	-	19,140.00	19,140.00	549,825.82
ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	848,528.14	-	615,992.18	-	26,756.66	26,756.66	700,012.74
จำนวนตัวอย่าง	2	1	3	0	3	3	6

ที่มา : จากการสำรวจ

หมายเหตุ : ค่าเฉลี่ยคิดจากจำนวนตัวอย่างที่มีในที่มาของเงินทุนในแต่ละรายการ

เงินทุนการเกษตรเฉลี่ยของเกษตรกรตำบลชี้หลักจากทุกแหล่งมีวงเงินสูงกว่าเงินทุนของเกษตรกรตำบลโป่งแยง ซึ่งเงินทุนที่มีวงเงินสูงนั้น เป็นเงินทุนจากการผลิตแบบมีสัญญา (เช่น เลี้ยงไก่ไข่กับบริษัทเครือเจริญโภคภัณฑ์) รองลงมาเป็นเงินจากการกู้ยืม ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มของผู้ที่มีการลงทุนในการผลิตสัตว์ เช่น กบ เป็ด ไก่ และปลา เป็นต้น ส่วนในกรณีการกู้ยืมในรายปกติ จะอยู่ในวงเงินไม่เกิน 60,000 บาท

สภาพการผลิตทางการเกษตร

การทำเกษตรของครัวเรือนเกษตรกรมีทั้งการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์เพื่อบริโภคและเพื่อการค้า ดังจะเห็นว่าเกษตรกรตำบลชี้หลักมีการปลูกข้าวไว้เพื่อบริโภค และปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น ถั่วเหลือง และ พืชเสริมรายได้ เช่น พืชผักสวนครัว ข้าวโพด กระหล่ำปลี เป็นพืชหลังนา ในขณะที่เกษตรกรตำบลโป่งแยงมีการปลูกพืชเพื่อการค้าเป็นส่วนใหญ่ และมีเพียงไม่กี่รายที่มีที่ดินพอปลูกข้าวไว้บริโภค พืชที่ปลูกได้แก่ พืชผักและไม้ดอกซึ่งเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ ส่วนในด้านการเลี้ยงสัตว์นั้นเกษตรกรส่วนใหญ่เลี้ยงไก่ไข่เพื่อบริโภคในครัวเรือน มีเกษตรกรตำบลชี้หลักเพียงบางรายที่เลี้ยงสัตว์เพื่อการค้า เช่น การเลี้ยงไก่ไข่ หมู ปลา และกบ ซึ่งต้องใช้เงินทุนค่อนข้างสูง

ระบบการปลูกพืช

ระบบการปลูกพืชของครัวเรือนเกษตรกรแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ โดยเกษตรกรตำบลชี้หลักส่วนใหญ่ปลูกข้าวในฤดูฝน (ฤดูการผลิตที่ 1) และปลูกถั่วเหลืองในฤดูแล้งหลังจากเก็บเกี่ยวข้าว (ฤดูการผลิตที่ 2 หรือพืชหลังนา) เนื่องจากพื้นที่อยู่ในเขตชลประทานและไม่มีปัญหาเรื่องน้ำ บางครัวเรือนจึงปลูกพืชผัก เช่น กระหล่ำปลี ผักกาดขาวปลี พืชผักสวนครัว เช่น พริก และ มะเขือ หลังจากเก็บเกี่ยวถั่วเหลือง (ฤดูการผลิตที่ 3) หรือปลูกในหลายฤดูตลอดปี เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการปลูกไม้ผล หรือ พืชที่มีอายุมากกว่า 1 ปี ซึ่งไม่ต้องใช้แรงงานในการดูแลมากนัก (ตาราง 4.14 ตาราง 4.15) ยกเว้นชะอมที่ต้องดูแลและเก็บผลผลิตอย่างสม่ำเสมอเช่นเดียวกับพืชผักสวนครัวอื่นๆ เกษตรกรตำบลชี้หลักส่วนใหญ่ปลูกพืชเพียง 2 ชนิด คือ ข้าวและถั่วเหลือง ดังนั้นเกษตรกรจึงมีเวลาว่างจากการผลิตในบางช่วงของการปลูกข้าวและถั่วเหลือง ในขณะที่เกษตรกรใน ตำบลโป่งแยงนั้นส่วนใหญ่มีการปลูกพืชแตกต่างกันออกไป และยังคงแตกต่างกันภายในพื้นที่ในแต่ละหมู่บ้านอีกด้วย โดยเกษตรกรในหมู่บ้านผานกกก ส่วนใหญ่ปลูกพืชมากกว่า 3 ชนิด และปลูกหลายฤดู ส่วนเกษตรกรในหมู่บ้านปงไคร้นั้นส่วนใหญ่ปลูกไม้ดอกหมุนเวียนตลอดปี (ตาราง 4.16) คือ เบญจมาศสายพันธุ์ต่างๆ ตามความต้องการของตลาดซึ่งการดูแลพืชที่ปลูกใน ตำบลโป่งแยงนั้นเป็นงานเบาแต่ต้องการการดูแลและเอาใจใส่มากจึงสามารถให้แรงงานหญิงทำแทนได้

ตาราง 4.14 ระบบการปลูกพืชของครัวเรือน

ราย

ระบบพืช	ค.ปีหลัก			ค.ปีง่แยง			รวม
	ครัวเรือน เกษตร	ครัวเรือน เกษตรและ นอกเกษตร	รวม	ครัวเรือน เกษตร	ครัวเรือน เกษตรและ นอกเกษตร	รวม	
ไม่ปลูก	0	1	1	0	0	0	1
ไม้ดอก	0	0	0	1	7	8	8
ไม้ดอก-ไม้ยืนต้น	0	1	1	0	0	0	1
พืชผักอายุสั้น	0	1	1	0	0	0	1
พืชผักอายุสั้น - ไม้ดอก	0	0	0	0	2	2	2
พืชผักอายุสั้น - พืชผักเก็บผลได้นาน	1	0	1	0	0	0	1
พืชผักอายุสั้น-ไม้ยืนต้น	0	0	0	0	2	2	2
พืชผักเก็บผลได้นาน	0	1	1	0	0	0	1
พืชผักเก็บผลได้นาน-ไม้ยืนต้น	0	1	1	0	0	0	1
พืชหลังนา	0	2	2	0	0	0	2
พืชหลังนา-พืชผักอายุสั้น-พืชผักเก็บผลได้นาน	0	1	1	0	0	0	1
พืชหลังนา- พืชผักอายุสั้น- ไม้ยืนต้น	0	0	0	1	1	2	2
พืชหลังนา- พืชผักเก็บผลได้นาน- ไม้ดอก- ไม้ยืนต้น	0	1	1	0	0	0	1
พืชหลังนา- ไม้ยืนต้น	0	0	0	0	1	1	1
ข้าว- พืชผักอายุสั้น - ไม้ยืนต้น	0	0	0	1	1	2	2
ข้าว-พืชผักอายุสั้น - พืชผักเก็บผลได้นาน- ไม้ยืนต้น	0	0	0	0	1	1	1
ข้าว- พืชผักเก็บผลได้นาน- ไม้ยืนต้น	1	0	1	0	0	0	1
ข้าว- พืชหลังนา	3	31	34	0	0	0	34
ข้าว- พืชหลังนา- พืชผักอายุสั้น	0	2	2	0	0	0	2
ข้าว- พืชหลังนา- พืชผักอายุสั้น- ไม้ยืนต้น	1	0	1	2	0	2	3
ข้าว- พืชหลังนา- พืชผักอายุสั้น- พืชผักเก็บผลได้นาน	0	2	2	0	0	0	2
ข้าว- พืชหลังนา- พืชผักอายุสั้น - พืชผักเก็บผลได้นาน- ไม้ยืนต้น	1	0	1	0	0	0	1
ข้าว- พืชหลังนา- พืชผักเก็บผลได้นาน	2	3	5	0	0	0	5
ข้าว- พืชหลังนา- พืชผักเก็บผลได้นาน- ไม้ยืนต้น	2	3	5	0	0	0	5
ข้าว- พืชหลังนา- ไม้ยืนต้น	4	9	13	0	0	0	13
ข้าว- พืชหลังนา- ไม้ดอก- ไม้ยืนต้น	1	0	1	0	0	0	1
ข้าว- พืชช่วงนา- พืชหลังนา	0	3	3	0	0	0	3
ข้าว- พืชช่วงนา- พืชหลังนา - ไม้ยืนต้น	0	2	2	0	0	0	2
รวม	16	64	80	5	15	20	100

ที่มา : จากการสำรวจ

- หมายเหตุ : -พืชช่วงนา คือพืชที่ปลูกช่วงเวลาเดียวกับข้าว เช่น ยาสูบ ถั่วลิสง
- พืชหลังนา คือ พืชที่ปลูกหลังจากเก็บเกี่ยวข้าวแล้ว เช่น ถั่วเหลือง ข้าวโพด ข้าวสาลี และกระเทียม
- ไม้ยืนต้น คือ ผลไม้และพืชผักที่อายุมากกว่า 1 ปี เช่น คล้าย ขะยอม และผลไม้ต่างๆ
- พืชผักเก็บผลได้นาน คือพืชผักที่ปลูกตั้งแต่ช่วงงานถึงฤดูที่ 2 หรือ 3 เช่น พริก มะเขือ มะเขือเทศ ผักสวนครัว แตงกวา
- พืชผักอายุสั้น คือ ผักต่างๆ เช่น กะหล่ำปลี ผักกาดขาวปลี ผักกาดหอมหงษ์ และกะหล่ำ เป็นต้น
- ไม้ดอก คือไม้ที่ดัดดอกอายุอย่างน้อย 1 ปี เช่น เบญจมาศ

ตาราง 4.15 ปฏิทินการปลูกพืช

ชนิดพืช	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
ด. จี๋เหล็ก												
ข้าวนาปี							-	-	-	-	-	-
ยาสูบ	-	-	-	-					-	-	-	-
ถั่วลิสง					-	-	-	-	-	-		
ถั่วเหลือง	-	-	-	-	-							
กระเทียม	-	-	-	-								
ข้าวโพด ข้าวสาลี	-	-	-	-	-							
ไม้ดอก												
ไม้ผล และไม้ยืนต้น												
พืชผัก (เช่น กะหล่ำปลี กะหล่ำดอก แครอท)												
ด.โป่งแยง												
ข้าวไร่						-	-	-	-	-	-	-
ข้าวโพด ข้าวสาลี	-	-	-	-	-							
สตรอเบอรี่			-	-						-	-	-
มะเขือเทศ พริก มะเขือ			-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ไม้ดอก												
ไม้ผล และไม้ยืนต้น												
พืชผัก (เช่น กะหล่ำปลี กะหล่ำดอก แครอท)												

ที่มา : จากการสำรวจ

หมายเหตุ : - - คือ ช่วงคลาดเคลื่อนของการปลูกและการเก็บเกี่ยว

น้ำใช้เพื่อการเกษตร

น้ำใช้เพื่อการเกษตรของเกษตรกรขึ้นอยู่กับท้องถิ่นที่เกษตรกรอยู่ จึงไม่มีความแตกต่างกันระหว่างครัวเรือนที่ทำเกษตรเพียงอย่างเดียว และครัวเรือนที่ทำเกษตรและนอกเกษตร เนื่องจากพื้นที่ตำบลหลักนั้นอยู่ในเขตชลประทานแม่แตง ส่วนใหญ่จึงใช้น้ำจากระบบชลประทาน มีเพียงบางครัวเรือนที่พื้นที่อยู่ไกลจากคลองส่งน้ำ หรือมีที่อยู่นอกเขตชลประทานจึงต้องใช้น้ำจากบ่อบาดาลหรือใช้น้ำจากบ่อน้ำธรรมชาติ ส่วนพื้นที่ตำบลโป่งแยงนั้นอยู่นอกเขตชลประทานจึงต้องใช้น้ำจากบ่อน้ำธรรมชาติทั้งจากลำห้วย หรือต่อท่อประปามาจากแหล่งน้ำบนภูเขา (ตาราง 4.17)

ตาราง 4.16 จำนวนชนิดพืชที่ปลูกใน 1 ปี

ร้อยละ

จำนวนชนิดพืช	ต.ขี้เหล็ก			ต.โป่งแยง			รวม
	ครัวเรือนเกษตร	ครัวเรือนเกษตรและนอกเกษตร	รวม	ครัวเรือนเกษตร	ครัวเรือนเกษตรและนอกเกษตร	รวม	
ไม่ปลูก	0	1.56	1.25	0	0.00	0.00	1.00
1-2 พืช	18.75	57.81	50.00	20.00	53.33	45.00	49.00
3-4 พืช	43.75	35.94	37.50	40.00	26.67	30.00	36.00
มากกว่า 4 พืช	37.50	4.69	11.25	40.00	20.00	25.00	14.00
รวม	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00

ที่มา : จากการสำรวจ

ตาราง 4.17 แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร

ครัวเรือน

การใช้น้ำ	ต.ขี้เหล็ก			ต.โป่งแยง			รวม
	ครัวเรือนเกษตร	ครัวเรือนเกษตรและนอกเกษตร	รวม	เกษตร	ครัวเรือนเกษตรและนอกเกษตร	รวม	
ชลประทาน	15	56	71	0	0	0	71
ประปาภูเขา	0	0	0	3	7	10	10
ลำห้วย	0	0	0	1	2	3	3
บาดาลและชลประทาน	1	5	6	0	0	0	6
ประปาภูเขาและลำห้วย	0	0	0	1	6	7	7
ชลประทานและลำห้วย	0	2	2	0	0	0	2
บาดาล	0	1	1	0	0	0	1
รวม	16	64	80	5	15	20	100

ที่มา : จากการสำรวจ

สรุป

สภาพพื้นที่ตำบลห้วยเหล็กมีลักษณะเอื้อต่อการทำงานเกษตรและนอกเกษตร เนื่องจากอยู่ในเขตชลประทานและอยู่ใกล้เมือง แต่มีสัดส่วนของประชากรที่ทำอาชีพเกษตรน้อย เกษตรกรส่วนใหญ่ปลูกพืช 2 ครั้งต่อปี ในขณะที่ตำบลโป่งแยงใช้น้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติ และมีย่านค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ตลอดปี สภาพพื้นที่จึงเหมาะสมกับการปลูกพืชผัก และไม้ดอก และอยู่ในเส้นทางการท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดเชียงใหม่แหล่งหนึ่ง แต่เกษตรกรมีโอกาสทำงานนอกเกษตรไม่มากเท่าเกษตรกรตำบลห้วยเหล็ก ดังนั้นครัวเรือนส่วนใหญ่ยังคงประกอบอาชีพเกษตรเป็นหลัก และเกษตรกรเหล่านี้สามารถทำงานนอกเกษตรร่วมกับงานเกษตรได้เป็นอย่างดีเนื่องจากพืชที่ปลูกส่วนใหญ่กระยาเป็นผู้ดูแล สามมีจึงเป็นผู้หารายได้จากนอกเกษตรซึ่งนับเป็นรายได้ที่สำคัญของครอบครัว อย่างไรก็ตามเกษตรกรทั้งสองตำบลส่วนใหญ่มีความเห็นว่าครัวเรือนของตนเป็นครัวเรือนเกษตรแม้จะทำงานนอกเกษตรด้วย

ครัวเรือนที่ทำงานเกษตรและนอกเกษตรร่วมกันนั้น มีสภาพทางสังคมและเศรษฐกิจที่เป็นการส่งเสริมให้เกษตรกรทำงานนอกเกษตรนั่นคือ ครัวเรือนเหล่านี้มีจำนวนสมาชิกครอบครัวและผู้อยู่ในวัยทำงานน้อยกว่าครัวเรือนเกษตร แต่มีผู้อยู่ในภาวะพึ่งพิงและผู้กำลังรับการศึกษาสูงกว่าครัวเรือนที่ทำเกษตรเพียงอย่างเดียว และสำหรับระดับการศึกษาสูงสุดของครัวเรือนนั้นพบว่าครัวเรือนส่วนใหญ่มีการศึกษาสูงสุดในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น แต่มีความแตกต่างกันระหว่างตำบลห้วยเหล็กและตำบลโป่งแยง โดยครัวเรือนที่ทำการเกษตรเพียงอย่างเดียวในตำบลห้วยเหล็กมีการศึกษาสูงสุดในระดับปริญญาตรี ส่วนครัวเรือนที่ทำการเกษตรและงานนอกเกษตรร่วมกันนั้นมีการศึกษาสูงสุดในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเท่านั้นแต่มีสมาชิกบางครัวเรือนที่มีการศึกษาสูงสุดในระดับสูงกว่าปริญญาตรี สำหรับที่ครัวเรือนในตำบลโป่งแยงทั้งสองกลุ่มอาชีพส่วนใหญ่มีการศึกษาสูงสุดในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

ครัวเรือนที่ทำงานเกษตรเพียงอย่างเดียวมีโอกาสทำงานเกษตรจากการมีทรัพยากรที่ดินมากกว่าครัวเรือนที่ทำการเกษตรและนอกเกษตรร่วมกัน โดยมีจำนวนพื้นที่ถือครองและพื้นที่ของตนเองโดยเฉลี่ยสูงกว่า ในขณะที่มีการเช่าที่สูงกว่าครัวเรือนที่ทำการเกษตรและนอกเกษตรร่วมกัน และเกษตรกรตำบลโป่งแยงมีโอกาสทำเกษตรสูงกว่าเกษตรกรตำบลห้วยเหล็กเนื่องจากมีจำนวนพื้นที่ของตนเองสูงกว่า โดยทุนเพื่อการเกษตรของครัวเรือนเกษตรกรส่วนใหญ่มาจากการเกษตร รองลงมาคือ จากรายได้นอกเกษตรแต่มีวงเงินที่ไม่สูงมาก ทั้งนี้เนื่องจากเกษตรกรได้จัดสรรรายได้นอกเกษตรโดยให้ความสำคัญกับค่าใช้จ่ายในบ้านมากกว่า

ครัวเรือนส่วนใหญ่มีทรัพย์สินเป็นสิ่งก่อสร้างและทรัพย์สินในบ้านซึ่งมีสัดส่วนมูลค่าสูงกว่าทรัพย์สินในรายการอื่น ๆ แต่ครัวเรือนเกษตรกรมีทรัพย์สินเกษตรในสัดส่วนไม่สูงมากนัก

โดยพบว่า ครว้เรือนที่ทำเกษตรเพียงอย่างเดียวทั้งสองพื้นที่มีมูลค่าทรัพย์สินเกษตรสูงกว่าครว้เรือน
ที่ทำการเกษตรและนอกเกษตรโดยเฉพาะในตำบลโป่งแยง

เมื่อพิจารณารายได้เป็นตัวเงินทั้งหมดโดยเฉลี่ยของครว้เรือน พบว่า ครว้เรือนตำบล
จีเหล็กมีรายได้สูงกว่าครว้เรือนตำบลโป่งแยง และครว้เรือนที่ทำการเกษตรเพียงอย่างเดียวในตำบล
จีเหล็กมีรายได้เฉลี่ยสูงกว่าผู้ที่ทำการเกษตรและนอกเกษตรร่วมกัน ในขณะที่เกษตรกรที่ทำการเกษตร
เพียงอย่างเดียวในตำบลโป่งแยงมีรายได้โดยเฉลี่ยต่ำกว่าผู้ทำการเกษตรและนอกเกษตรทั้งนี้อาจ
เนื่องจากครว้เรือนที่ทำการเกษตรเพียงอย่างเดียวในตำบลโป่งแยงมีพื้นที่ทำกินน้อยกว่าครว้เรือน
ตำบลจีเหล็ก จึงมีรายได้น้อยกว่า แต่เมื่อพิจารณารายได้เป็นรายกิจกรรมแล้วพบว่า ครว้เรือนตำบล
จีเหล็กมีรายได้จากการผลิตพืช และการรับจ้างต่ำกว่าครว้เรือนในตำบลโป่งแยง ทั้งนี้เนื่องจากโดย
เฉลี่ยจากทุกครว้เรือนแล้วครว้เรือนในตำบลโป่งแยงมีพื้นที่ทำกินสูงกว่าครว้เรือนตำบลจีเหล็กและ
มีการใช้เวลาทำงานนอกเกษตรมากกว่าจึงมีรายได้จากการผลิตพืช และจากการรับจ้างมากกว่า

เป็นที่สังเกตว่าการทำงานนอกเกษตรในตำบลโป่งแยงไม่มีผลทางรายได้ต่อเกษตรกร
โดยการทำงานนอกเกษตรเป็นการเสริมรายได้ให้กับครว้เรือน ในขณะที่ตำบลจีเหล็กมีการแลก
เปลี่ยนทดแทนระหว่างรายได้จากการเกษตรและนอกเกษตรโดยครว้เรือนที่ทำงานนอกเกษตรจะมี
รายได้จากการเกษตรลดลง

รายได้ของเกษตรกรแต่ละกลุ่มมีความสัมพันธ์กับการใช้จ่ายของครว้เรือนเกษตรกรแต่ละ
กลุ่ม นั่นคือ เมื่อมีรายได้สูงเกษตรกรจะใช้จ่ายสูงและเมื่อมีรายได้ต่ำจะใช้จ่ายน้อย นอกจากนี้ยัง
พบว่า ค่าใช้จ่ายของครว้เรือนตำบลโป่งแยงมีมูลค่าต่ำกว่าเกษตรกรตำบลจีเหล็ก และค่าใช้จ่ายของ
ครว้เรือนยังขึ้นอยู่กับจำนวนสมาชิกที่กำลังรับการศึกษา และจำนวนเงินออม ซึ่งเกษตรกรมีแนว
โน้มออมเงินเพิ่มขึ้นและมีจำนวนเงินออมมากขึ้น อย่างไรก็ตามเกษตรกรมีการออมส่วนใหญ่อยู่ใน
ช่วงไม่เกิน 10,000 บาท/ปี ซึ่งเกษตรกรตำบลจีเหล็กมีการออมโดยเฉลี่ยสูงกว่าเกษตรกรตำบลโป่ง
แยง